

Yhdysvaltain kristillinen oikeisto ja YK

MARKKU RUOTSILA

ABSTRACT

The U.S. Christian Right and the U.N

In recent years, American evangelical Christians have been the most passionate supporters of the Bush administration's unilateralism and among the most vocal critics of the United Nations. This paper traces the historical development, theological roots and ideological content of the evangelical demonization of the United Nations. It will investigate the background of current debates by delving into the arguments offered by American evangelicals during their encounter with the first-ever world association, the League of Nations. The paper will also sketch the perpetuation of the Christian anti-internationalism that was constructed during that encounter. Based on a wide range of pamphleteering and periodical material, evangelical critiques of the U.N. during the Cold War will be compared with post-Cold War discourses on the 'new world order' and 'globalism'. These form an originally American, but now rapidly globalizing, faith-based version of globalization critique that is seriously challenging the European conception of the UN as the embodiment of supposedly universal ethical values.

Huomattava osa Yhdysvaltain ainakin 80 miljoonaa jäsentä käsittävästä evankelikaalisesta liikkeestä¹ on viime vuosina kuulunut George W. Bushin unilateralistisen ulkopoliittikan vankkumattomiin kannattajiin ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) jyrkimpiin arvostelijoihin. Liikkeen jäsenistä noin 70 prosentin on arvioitu kannattavan Yhdysvaltain nykyistä kristillistä oikeistoa, konservatiivisen herätyskristillisyyden poliittista ilmentymää, joka on ollut keskeinen osa amerikkalaista yhteiskuntaelämää aina 1970-luvun lopulta lähtien (Smidt, Green, Kellstedt & Guth 2007, 31–49; Balmer 2006, xix, 207; Lindsay 2007, xi, 70; Wilcox & Larson 2006, 167–8). Vaikka kyseinen oikeisto onkin tullut parhaiten tunnetuksi kotimaisesta toiminnastaan abortti-, homoliitto-, eutanasia-, feminismin- ja kreationismikysymysten parissa, Bushin presidenttikaudella sen noin 150 000 järjestöaktivistia (Wilcox & Larson 2006, 33) on pyrkinyt vaikuttamaan myös maansa ulkopoliittikkaan. He ovat muun muassa johtaneet kampanjaa Yhdysvaltain pitämiseksi uuden Kansainvälisen rikostuomioistuimen ulkopuolella, painostaneet Bushin hallintoa

epäämään avustukset lukuisilta YK:n erillisjärjestöiltä sekä pyrkineet muuttamaan YK:n väestö-, koulutus- ja ympäristöpoliittista linjaa (Butler 2006; Buss & Herman 2003; Kaplan 2005). Näitä huomiota herättäneitä linjauksia selittää varsin laajalle levinnyt evankelikaalinen demonologia, joka pitää Yhdistyneitä kansakuntia äärimmäisen vaarallisena uskonnonvastaisena ja antikristillisenä järjestönä (Frykholm 2004; Standaert 2006).

Tämän artikkelin tarkoituksena on hahmottaa Yhdysvaltain kristillisen oikeiston ja muiden teologisesti ja poliittisesti konservatiivisten evankelikaalien harjoittaman YK:n demonisoinnin historiallista kehitystä, teologisia juuria sekä ideologiateologista sisältöä. Artikkelin kartoittaa kulumassa olevan vuosikymmenen evankelikaalien poliittisen diskurssin taustoja tarkastelemalla pohjois-amerikkalaisten evankelikaalien suhdetta maailmanhistorian ensimmäiseen maailmanjärjestöön, Kansainliittoon. Artikkelin kartoittaa sen prosessin vaiheet, jonka kautta alun perin Kansainliittoa vastaan kehitetyistä ajattelumalleista on vähitellen syntynyt vakiintunut evankelikaalinen YK-kriittikki. Laajan

kirja-, pamfletti- ja aikakausjulkaisumateriaalin pohjalta artikkeli luo kokonaiskuvan Yhdysvaltain kristillisen oikeiston YK:n vastaisesta argumentaatiosta ennen kylmää sotaa ja kylmän sodan aikana. Se myös vertaa tätä historiaa kylmän sodan jälkeiseen, yleismaailmallisesti levinneeseen diskurssiin ”globalismista” ja ”uudesta maailmanjärjestyksestä”. Tämä diskurssi muodostaa 2000-luvulla merkittävän, maailmanlaajuisen uskonnollisen version globalisaatiokritiikistä, jonka kannatuspohja on huomattava ja tuleva menestys todennäköistä tilanteessa, jossa maailman kristityistä yli 60 prosenttia elää Yhdysvaltain ja Euroopan ulkopuolella (den Dulk 2007, 217).

Siinä kun läntinen Eurooppa on nopeasti sekularisoitumassa, Yhdysvalloissa ja suuressa osassa kehittyvää maailmaa on meneillään hyvin konservatiivisen kristinuskon vahvistuminen, joka haastaa jopa islamin nousun (Jenkins 2002; Norris ja Inglehart 2004). Tässä tilanteessa on erityisen tärkeää ymmärtää evankelikaalisen YK-kritiikin ja -vastaisuuden historiallinen ja teologinen tausta, sisältö ja merkitys. Eurooppalaisittain tavanomainen käsitys YK:sta yleismaailmallisen eettisen konsensuksen ilmentymänä ja välineenä on 2000-luvun alussa saanut vakavasti otettavan haastajan alun perin yhdysvaltalaisesta, nyt nopeasti globalisoituvasta uskontopohjaisesta kritiikistä (Butler 2006). Tämä kritiikki vaatii yksityiskohtaista tarkastelua varsinkin, kun sitä edustavat kansalaisjärjestöt ovat alkaneet ottaa osaa YK:n konferensseihin. Niiden yksittäiset, nyt mm. Yhdysvaltain valtion virallisina edustajina toimivat jäsenet ovat osallistuneet myös yleiskokouksen ja YK:n erinäisten erillisjärjestöjen toimintaan. Näissä kansainvälisissä instituutioissa ne ovat lisäämässä uuden, konservatiivisesti uskontopohjaisen ulottuvuuden rakentumassa olevaan globaalin (tai transnationaalisen) kansalaisyhteiskunnan kenttään (Wald & Calhoun-Brown 2007, 178–9; Florini 2000; Waterman 2000; Falk 1995).

Tradition synty: Kansainliitto-kiista

Kristillisen oikeiston maailmanjärjestökritiikillä on hyvin pitkät perinteet, vakiintunut korpus ja yksityiskohtaisesti jäsentynyt teologinen perusta. Kritiikki juontuu aina 1800-luvun loppupuoliskon debatteihin Haagin rauhankonferensseista ja kansainvälisestä tuomioistuimesta, mutta jäsenetyn muotonsa se sai ensimmäisen maailmansodan ai-

kana ja välittömästi sen jälkeen. Käännekohtana olivat ne vuosien 1919–20 debatit, joissa Yhdysvaltain senaatti pohti, tulisiko sen ratifioida presidentti Woodrow Wilsonin hahmotteleman Kansainliiton, maailman ensimmäisen poliittisen maailmanjärjestön, perusasiakirja. Myös kaikki amerikkalaiset kirkkokunnat ottivat näihin debatteihin hyvin aktiivisesti osaa, ja juuri niiden aikana ja takia politisoituivat ensimmäistä kertaa sekä Yhdysvaltain moderni kristillinen vasemmisto että oikeisto. Näiden debattien aikana luotiin ne tulkintakehikot poliittisten, sekulaaristen kansainvälisten järjestöjen uskonnollisesta merkityksestä, joihin kristillinen oikeisto on viitannut myös 2000-luvun alussa. Tulkintakehikoissa on sittemmin tapahtunut vain hyvin vähäisiä muutoksia (Ruotsila 2008a).

Kansainliiton johdonmukaisimpia tukijoita ja väsymättömiä puolestapuhujia olivat niin sanottuun sosiaaliseen evankeliumiin luottaneet protestanttisen päälinjan kirkot² (Ruotsila 2008a, 8–26; Gamble 2003, 73–81, 224–31; Lancaster 1967–68). Nämä olivat teologisesti liberaaleja, yhteiskunnallisesta uudistuspolitiikasta, rauhantyöstä ja ekumeniikasta kiinnostuneita kirkkoryhmiä, joiden oppi haastoi perinteiset käsitykset yksilön, uskon ja valtion keskinäisistä suhteista sekä pyhän ja maallisen eroista. Päälinjan kirkkoja ohjanneen sosiaalisen evankeliumin mukaan aito usko oli tämänpuoleista *toimintaa* yhteiskuntarakenteiden systemaattiseksi muuttamiseksi, ei tuonpuoleisen Jumalan pietististä palvomista tai oman taivaasuuden tarkkaamista (Thuesen 2002; White ja Hopkins 1976). Näin uskoneet päälinjan teologit tavoittelivat yhteistyötä myös ei-kristillisten kansojen ja uskontokuntien kanssa, sillä heidän uskontulkintansa mukaan jumaluus oli läsnä kaikessa luomakunnassa, ja se ohjasi kutakin kansaa kohti alati suurempaa lähimmäisenrakkautta sekä inhimillistä ja yhteiskunnallista edistystä (Ruotsila 2008a, 11–14).

Kansainliitossa, erityisesti sen Kansainvälisessä työjärjestössä ILO:ssa, päälinjan protestantit näkivät erinomaisen globaalin keinon laajentaa kotimaassaan jo aloittamiaan sosiaalisen uudistuksen hankkeita. Jo vuonna 1919 heidän järjestönsä *Federal Council of Churches of Christ* (FCC, vuodesta 1950 *National Council of Churches*) päätti virallisesti julistaa tämän vasta syntymässä olleen ja luonteeltaan vielä jäsentymättömän järjestön ”Jumalan maanpäällisen valtakunnan poliittiseksi ilmentymäksi” (Ruotsila 2008a, 25). Tyypillinen

perustelu tuli aikakauden johtavalta liberaaliteologilta George D. Herronilta, jonka mukaan kyseinen maailmanjärjestö oli Jumalan ”kaikkivoipaisen rakkauden ilmentymä monenkeskisen ihmisyuden kentässä” ja todensi ”jumaluuden sosiaalisen läsnäolon” paremmin kuin kukaan tai mikään koskaan ennen ihmiskunnan historiassa (Herron 1917, 10, 41–5, 77).

Tällainen kristinuskon tulkinta – jota edelleen edustavat kaikkien päälinjan protestanttikirkkojen viralliset instituutiot, mutta vain vähemmistö jäsenistä (Evans 2001; Wuthnow & Evans 2002) – sai Yhdysvaltain teologisesti konservatiiviset kirkkokunnat (ja päälinjan sisällä yhä toimineet konservatiivit) järjestäytymään Kansainliittoa vastaan. Nimenomaan Kansainliitto-debatti oli se ylläke, joka synnytti Yhdysvaltain alkuperäisen kristillisen oikeiston, päälinjan protestantteja vastaan järjestäytyneen fundamentalistisen liikkeen (Ruotsila 2008a; Ruotsila 2003). Tämä liike jakaantui 1940-luvun lopulla kahtia, militanttiin fundamentalisminimikkeessä pitäytyneeseen ryhmittymään, ja tyyliään maltillisempaan ns. (uus)evangelikaaliseen liikkeeseen. Suhteessa päälinjan protestanttien oppiin molempia alaryhmiä määritti edelleenkin varsin konservatiivinen uskontulkinta.³

Tämä näkyi myös fundamentalistis-evangelikaalisen liikkeen suhtautumisessa kansainvälisiin järjestöihin. Jokaisella liikkeeseen kuuluneella tunnustustraditiolla oli oma uniikki versionsa Kansainliiton vastaisesta teologisesta argumentaatiosta, mutta jokainen oli myös yhtä mieltä yhteisestä, yleisesti fundamentalistis-evangelikaalisesta maailmanjärjestökritiikistä. Kritiikki koostui neljästä perusargumentista, joita kaikkien kirkkokuntien konservatiivit lakkaamatta toistivat vuosien 1919 ja 1920 debateissa.

Evangelikaalinen maailmanjärjestökritiikki

Ensinnäkin Kansainliiton fundamentalistiset vastustajat kieltäytyivät tunnustamasta legitimiiksi kristillisten ja ei-kristillisten valtioiden välistä yhteistyötä. Toiseksi he vakuuttivat, että tuollainen yhteistyö ei pohjannut perinteisesti määritellyn kristinuskon totuuskäsitteisiin (ja vain niihin), eikä sen vuoksi voinut tuottaa sen paremmin rauhaa kuin yhteiskunnallista edistystä tai aineellista hyvinvointia. Koska näin oli, kolmanneksi fundamentalistit edellyttivät, että Yhdysvallat maana ei saisi liittyä kansainväliseen järjestöön, johon kuului

myös ei-kristillisiä maita. Sen oli pysyttävä muista maista erillisenä, kristillisenä tilana, joka omalla erityisyydellään todistaisi kristinuskon totuusväittämistä ja tarpeen vaatiessa toimisi vanhurskaan kansainvälisen toiminnan unilateralistisena säätelijänä. Neljänneksi, Kansainliiton fundamentalistiset vastustajat väittivät harhaoppisiksi kaikkia niitä itseään kristityiksi kutsuvia, jotka halusivat toimia sekulaarisissa ja moniuskontoisissa kansainvälisissä järjestöissä. He pitivät uuden harhaoppisen uskonnon rakentajina niitä, jotka olivat uskontopohjaisin argumentein legitimoimassa tällaisia järjestöjä ja niiden hankkeita. Kansainliitto-debatin aikaiset evangelikaalit katsoivat oman maansa juuriltaan, kulttuuriltaan ja yhteiskuntarakenteeltaan kristilliseksi kansakunnaksi, jonka Jumala oli siunannut erilliseen yleismaailmalliseen tehtävään. Tämän vuoksi he uskoivat Jumalan tulevan konkreettisesti rankaisemaan Yhdysvaltoja, jos se hyväksyisi oman politiikkansa ohjenuoriksi muiden uskontokuntien edustajien tai uskonnottomien laatimat monikansalliset ohjelmistot (Ruotsila 2008a; Ruotsila 2003).

Tämä argumenttisarja sisälsi merkittäviä rasistisia ja nationalistisia piirteitä, mutta oli luonteeltaan ennen muuta teologinen (Ruotsila 2008a, 2–3, 5–7; Ruotsila 2008b, 231–2, 238, 242–3). Se pohjasi herätyskristillisen uskonkäsityksen ytimessä olleeseen ”inerrantistiseen” hermeneutiikkaan, jonka mukaan Raamatun jokainen lausuma oli käsitettävä kirjaimellisesti todeksi juuri sillä tavalla, minkä jokaisen ihmisen käytettävissä oleva maalaisjärki osoittaa. Periaate päti paitsi pelastushistoriallisiin, myös kaikkiin Raamatun historiallisiin, etnografisiin ja maantiedettä koskeviin lausumiin. Raamatun kirjoitusten ilmoituksellisesta luonteesta katsottiin lisäksi seuraavan, että ne olivat ehdottomasti erehtymättömiä, kaiken uskon ja elämän ainoita oikeita ohjeita (Marsden 1980, 15–18, 110–16; Dorrien 1998, 19–25; Hart 2002, 25–33, 144–6).

Nimenomaan tältä pohjalta tulkitsivat fundamentalistit ja muut 1900-luvun alun evangelikaalit kansainvälisen yhteistyön kannalta keskeistä Uuden testamentin määräystä, joka kieltää ”vieraan ikeen kannon yhdessä uskottomien kanssa” (2. Kor. 6:14). Kirjaimellisen ja inerrantistisen raamatuntulkinnan mukaan tämä lausuma kielsi kaiken yhteistyön kristinuskoa tunnustavien ja sen totuusväittämien kieltävien välillä. Tulkinnan korollaari oli epäily siitä, että ei-kristilliset kansat tulisivat käyttämään monikansallisia järjestöjä kristinuskon

kukistamiseksi. Koska fundamentalistit pitivät kaikkia ei-kristillisiä kansoja *ipso facto* Saatanalle alistaisina, he katsoivat kaikkien vallan lisäyksien tällaisille kansoille vääjäämättä saatuttavan maailmaa, jonka tulisi olla (ja joka paikoittain on) tunnustuksellisesti kristillinen (Ruotsila 2008a, 38–42, 59, 65, 70–1, 92–3).

Useimmat pohjois-amerikkalaiset evankelikaalit ovat lisäksi tunnustaneet (ja tunnustavat edelleen) dispensationalistista eskatologiaa (Boyer 1999, 1–4; Weber 2004, 15–18; denDulk 2007, 222). Tämän lopunaikain opin mukaan maailmanhistoria oli jaettu seitsemään aikakauteen (*dispensation*), joista jokainen päättyi Jumalan suureen rangaistukseen Häntä vastaan kääntyneelle ihmiskunnalle. Rangaistuksista viimeinen koitti Harmageddonin kentillä, joilla käyty taistelu tuhosi kaikki vääräuskoiset ja saattoi maan päälle Raamatussa ennustetun Jumalan tuhatvuotisen valtakunnan (*millennium*). Päälinjan protestanttien edistysoptimismille ei ollut sijaa tässä tulkintakaavassa, vaan dispensationalismi katsoi syntiinlankeemuksesta juontuvan perisyntien väistämättä mitätöivän kaikki ihmisten omaehtoiseen toimintaan turvaavat uudistusohjelmat ja -pyrkimykset. Sen mukaan ihmiskunta yleensä (ja valtiot ja kirkot erityisesti) ajautuisi sitä syvempään turmellukseen, uskosta luopumiseen ja ahdistukseen, mitä lähemmäs Harmageddonissa koettava Jeesuksen maan päälle paluu kävi (Marsden 1980, 50–62; Clouse 1977, 8–12, 63–92; Sizer 2004, 19–23, 50–60).

Tällaisessa eskatologisessa kaavassa kaikki maailmanjärjestöt ovat ilmentymiä syntisen ihmiskunnan taipumuksesta asettaa itsensä Jumalan asemaan ja etsiä parannusta ja pelastusta Jumalan Raamatussa ilmoittamien, muuttumattomien ja erehtymättömien sääntöjen ulkopuolelta (Gaebelein 1919, 4–8, 15–30). Dispensationalismin mukaan tämä taipumus tuli ennen pitkää tuottamaan yleismaailmallisen imperiumin, jota johti Saatanan edusmies ja välittäjä, muun muassa Ilmestyskirjassa ja Danielin kirjassa kuvattu Antikristus. Maailmanhistorian lopulla Antikristus tuli lupaamaan ikuista rauhaa ja yltäkylläisyyttä oman maailmanjärjestönsä alaisuudessa. Tämä edellytti kaiken taloudellisen ja poliittisen vallan keskittämistä näennäisesti demokraattiseen, mutta tosiasiaa äärimmäisen autokraattiseen valtakoneistoon (ns. raudan ja kipsin profetia, Dan. 2:33, 41), uuden synkretistisen maailmanuskonnon luomista ja kaikkien pakottamista sen alamaisuuteen (ns. Babylonin porton

profetia, Ilm. 17:5). Se tarkoitti myös sellaista lopunajan monikansallista maailmanarmeijaa, joka Kristuksen toista tulemistä ja harmageddonia välittömästi edeltävinä seitsemänä vuonna (ns. ”koetelmusten aikana”) kävi vainoamaan uutta järjestystä vastustavia kristittyjä ja messiaanisia juutalaisia (Gaebelein 1919; Gray 1920; Gaebelein 1936; Massee 1919; Robertson 1991; LaHaye ja Jenkins 1999; Hagee 1996). Maan päälle palaava Kristus tuli kuitenkin tuhoamaan Antikristuksen maailmanimperiumin, ja kuten Danielin kirjassa (2:35) todetaan, lopulta kaikille sen hankkeille kävi ”kuin akanain kesäisillä puimantereilla: tuuli vei ne, eikä niistä löydetty jälkeäkään”.

Kun tällainen dispensationalistinen historia- ja tulevaisuuskäsitys yhdistyi tulkintaan ”vieraasta ikeestä”, oli luotu evankelikaalisen maailmanjärjestökritiikin riittävät ja välttämättömät edellytykset (vrt. Ruotsila 2008a, 27–42). Käytännössä nämä kaksi teologista ylläkettä ovat toki nivoutuneet joukkoon etnisiä-rasistisia ja nationalistisia määreitä (joilla itsellään on raamatullisia perusteita). Tulkinnan jatkuvuuden ja ehdottomuuden kannalta olennaisia ovat kuitenkin olleet totuusväittämät, joiden teologisesti konservatiiviset evankelikaalit katsovat pohjaavan erehtymättömään, muuttumattomaan ja ikuisesti normatiiviseen Jumalan Sanaan. Nämä totuusväittämät toimivat Yhdysvaltain evankelikaalien enemmistölle kaiken ajattelun reunaehtoina ja ennako-oletuksina, ja nimenomaan ne jäsentävät kristillisen oikeiston poliittisen teologian (vrt. Hunter 1991, 119–131).

Tradition vakiintuminen: kylmästä sodasta globalismiin

Yhdysvaltain konservatiiviset evankelikaalit ovat pitäneet YK:ta yleismaailmallisen pahuuden symbolisena keskuksena aina järjestön perustamisesta alkaen. Siihen on projisoitu kaikki maailmassa havaittu hengellinen saaste, joka fundamentalististen uskovaisten mukaan juontuu Saatanaan ja leviää tämän maanpäällisten inhimillisten avustajien kautta. YK:ta tulkittiin tämän perusolettamuksen mukaan syntymähetkellään, ja sitä tulkitaan samalla tavalla myös 2000-luvun alun maailmassa. Vuosina 1919–20 luotua tulkintakaavaa on kontekstualisoitu ja sen osia korostettu eri tavoin maailmanjärjestelmän muuttuessa, mutta sen perusväittämät ”vieraan ikeen kannosta”, tulevasta maailmanarmeijasta, ”Babylonin huorasta” ja ”raudan ja kip-

sin” järjestelmästä ovat säilyneet muuttumattomina (Ruotsila 2008a).

Kansainliitto-debatin aikana luodun viitekehyksen siirsivät YK:n kontekstiin vielä elossa olleet fundamentalistisen liikkeen perustajat. Lukuisissa 1940-luvun lopun saarnoissa, kirjoissa ja artikkeleissa he esittivät YK:n Kansainliiton jatkeena ja seuraavana kehitysvaiheena, joka oli tuottamassa dispensationistisen eskatologian ennalta määräämiä lopputuloksia (Ruotsila 2008a, 176; Riley 1943; Riley 1945; Riley 1946). Kylmän sodan aikana heidän luomansa tulkinta vakiintui evankelikaalien ja kristillisen oikeiston ehdottomaksi konsensusseksi. Tulkintaa eivät edustaneet vain jotkin marginaaliset uskonnollisen ääri-oikeiston kannattajat, vaan 1950-luvun loppuun mennessä se hyväksyttiin kaikissa evankelikaaliliikkeen alaryhmissä. Separatistiset fundamentalistit olivat kaikkein jyrkimpiä (McIntire 1955; Jones 1974; Jones 1975; Jones 1982), mutta myös uusevankelikaalien pää-äänenkannattaja *Christianity Today* väitti pääkirjoituksissaan pitkälle 1950-lukua, että uusi maailmanjärjestö oli rakentamassa globaalia, kristinuskon-vastaista ”totalitarianistista supervaltiota” (*Christianity Today* 1957a, 21).

Tämän hyvin vaikutusvaltaisen ja maineeltaan maltillisen lehden mukaan YK oli viemässä maailmaa ”tuhon partaalle”, koska sitä hallitsivat Neuvostoliitto ja tälle alisteinen ”afro-aasialainen blokki”, joka koostui ”kansakunnista, joilta puuttuvat juutalais-kristilliselle perinteelle tyypilliset moraaliset ja hengelliset periaatteet” (*Christianity Today* 1957b, 21–22; *Christianity Today* 1957c, 22). ”Ajatelkaa sellaisen poliittisen hallintojärjestelmän luonnetta”, *Christianity Today* kysyi yhdes- sä vuoden 1958 numerossa, ”jossa on 80 miljoonaa kommunistia, kaikki militantteja ateisteja; 70 miljoonaa muslimia, kaikki kristinuskon vastaisia; ja miltei miljardi intialaista ja kiinalaista ja muuta aasialaista. Mikä tulee olemaan kristinuskon ääni tällaisessa kokouksessa? Demokraattisten periaatteiden laki hiljentäisi sen kokonaan”. Tältä pohjalta *Christianity Today* päätteli, että YK:n vahvistuminen merkitsisi ”kristinuskon tietä tuhoon” (Lippincott 1958, 5).

Kuten sanamuodoista näkyy, kylmän sodan aikaisessa YK-kritiikissä etniset ennakkoluulot ja antikommunismi yhdistyivät niihin teologisiin perusteluihin, joita ensimmäisen maailmansodan aikaiset fundamentalistit olivat esittäneet ”vieraan ikeen kantoa” ja ”Babylonin porttoa” vastaan. Var-

sinkin antikommunismista tuli kristillisen oikeiston pääasiallinen YK-vastainen argumentti, ja ”YK” ja ”kommunismi” muotoutuivat vähitellen toinen toisensa korvaaviksi, yhteen suureen antikristilliseen valtakeskittymään ja aatemaailmaan viittaaviksi koodisanoiksi.

Esimerkiksi käy aikakauden tärkein separatistinen fundamentalistijohtaja, *American Council of Christian Churches* -järjestön Carl McIntire, joka läpi kylmän sodan vaati joko Yhdysvaltain pikaista YK:sta eroamista tai perustuslain muutosta, joka olisi antanut kongressille oikeuden kumota YK:ssa hyväksytyt kansainväliset lait (McIntire 1955, 198–220; McIntire 1961, 8; Jorstad 1970, 175–6). Hänen mukaansa järjestö oli ”kommunistien soluttama”, ”auttoi kommunistista vallankumousta” ja siten uhkasi Yhdysvaltain etuja. Samalla se ”rakens Antikristuksen valtakuntaa”. McIntiren mukaan tämä kaikki oli johdettavissa niiden päälinjan liberaalisten protestanttien jatkuvaan hapatukseen, jotka olivat lakanneet uskomasta Raamattuun Jumalan ainoana ja kirjaimellisesti tulkittavana ilmoituksena, kääntyneet sosialismiin ja alkaneet ekumenian kautta tavoitella yleismaailmallista pakotusvaltaa. Vaikka nämä eivät suoranaisesti itse olleet kommunisteja, toimillaan he joka tapauksessa ”avustivat kommunistien hankkeita ja tulivat kommunistien hyväksikäyttämiksi” (McIntire 1955, 219–220, 257, 263–6, 280; McIntire 1960, 8).

Yhtä paljon kuin päälinjan protestanttien ja kommunistien vaikutusvallasta YK:n instituutioissa, kylmän sodan aikaiset evankelikaalit olivat huolissaan myös siitä institutionalisoidusta samanarvoisuudesta ja päättävävallasta, joka YK:ssa annettiin ei-kristillisille jäsenmaille (Ruotsila 2008a, 176–8). Erityisen uhkaavaksi katsottiin vuonna 1948 annettu YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus. Julistuksen laadintaan oli osallistunut päälinjan liberaaliprotestantteja, katolilaisia, kreikkalais-ortodokseja ja ateisteja sekä muslimi- ja hindufilosofia. Konservatiivisia evankelikaaleja tai fundamentalisteja ei kuitenkaan konsultoitu (Nurser 2005; Glendon 2001). Julistuksessa ei mainittu Luojaa eikä Kristusta, mutta silti sen periaatteet esitettiin kaikkia kansoja sitovina ihmiskunnan kollektiivisen omantunnon tuotoksina.

Dispensationalisteista tämä sopi täydellisesti lupunaikain uskosta luopumisen ja synkretismin kaavaan. Täten he tuomitsivat ihmisoikeusjulistuksen ”saatanallisena käärmeenä”, joka yritti ”maailman-

laajuisen uudelleen koulutustyön” kautta käännyttää kaikki kansat saatanallis-synkretistisen maailmanuskon kannattajiksi (Smith 1947, 9–15, 39–40). Kalvinistiteologi Rousas John Rushdoony otaksui, että julistuksen toimeenpanijana YK:n ihmisoikeuskomissio aikoi luoda ”väärän ja tappavan uskon, ... antikristillisen uskon, [joka] pyrki kansainvälisen lain ja maailmanpoliisin avulla tuhoamaan kaikki muut uskot” (Rushdoony 1978, 113–32). Carl McIntire puolestaan kutsui ihmisoikeusjulistusta ”sosialististen oikeuksien julistukseksi” ja huomautti sen sisältäneen ”hyvinvointivaltion ja sosialistiseen yhteiskuntajärjestykseen” viitannetta osioita, joiden toimeenpano tuli edellyttämään ”poliisivaltion tekniikoita”. Sikäli kun julistusta tukivat sekä liberaaliset protestantit että katolinen kirkko, oli se McIntiren mukaan rakentamassa myös ”Babylonin porton” vääraoppista ”superkirkkoa” (McIntire 1949, 99–106, 119–120, 128–35; McIntire 1962, 5).

Läpi kylmän sodan YK säilyi siis jonkinlaisena epistemologisena mustana aukkona, johon oli mahdollista imeyttää maailman kaikki pahuus. Noina neljänä vuosikymmeninä etniset ennakkoluulot ja antikommunistinen kansallismielisyys nivoutuivat kristillisen oikeiston puhtaasti teologisiin ja eskatologisiin lähtökohtiin ja vahvistivat niitä. Samalla evankelikaalinen maailmanjärjestökritiikki alkoi vaikuttaa Yhdysvaltain ulkopoliittiseen keskusteluun laajemminkin, myös liikkeen ulkopuolella (Frykman 2004, 25–6; Weber 2004, 266–8; Boyer 1999, 1–18). Siinä missä kylmän sodan päättyessä Yhdysvaltain väestöstä oli evankelikaaleja vähintään neljännes, mahdollisesti puolet, joidenkin tutkimusten mukaan dispensationalistiseen lopun aikain tulkintaan uskovia oli jopa 100 miljoonaa, ja toisten tutkimusten mukaan 59 prosenttia kaikista amerikkalaisista (Lindsay 2007, 70; Sizer 2004, 22–23; Weber 2004, 11).

Dispensationalistisen eskatologian varsin laaja levinneisyys kertoi evankelikaalisten kyvystä muokata toimintaympäristönsä muutoksiin ja muokata sinänsä muuttumattomista perusopeistaan kussakin tilanteessa yleisöön vetoavat versiot. Kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton romahdus pakottivat evankelikaalit nimeämään uudestaan joitain tulkintakaavansa osia ja toimijoita (aivan kuten kylmän sodan alkaminen oli aiemmin pakottanut mukauttamaan alun perin ensimmäisen maailmansodan kontekstissa luotuja sovellutuksia), mutta mikään olennainen osa maailmanjärjestökriti-

kistä ei muuttunut. Mikään olennainen ei voinutkaan muuttua, koska dispensationalistinen lopunajan dramaturgia oli sidottu jo vuosisatoja aiemmin vakiintuneeseen, kirjaimelliseen raamatuntulkintaan (Ruotsila 2008a, 192).

Uusi maailmanjärjestys

Kylmän sodan päättyttyä useat kristillisen oikeiston johtohahmot alkoivat liittää YK:n toimintaa sekulaariseen salaliittoon, jonka johtokeskuksena pidettiin joko *Council on Foreign Relations* -tutkimuskeskusta tai Bilderbergien ja Davosin talousfoorumien kaltaisia liike-elämän konsultaatioita. Näiden puolestaan sanottiin koostuvan sekularisteista, jotka ottivat ohjeensa paljon laajemmalta, jo kauan salassa toimineelta okkultistiselta salaliitolta. Tämä *Illuminatiksi* usein kutsuttu salaliitto oli väitetysti käyttänyt neuvostoliittolaista kommunismia välineenään niin kauan kuin se oli ollut mahdollista, mutta Neuvostoliiton romahdettua se oli päättänyt keskittyä maineeltaan jokseenkin parempiin ja siksi käyttökelpoisempiin YK:n instituutioihin, erityisesti Kansainväliseen valuuttarahastoon, IMF:ään, sekä Maailmanpankkiin, kulttuurijärjestö UNESCO:on ja työjärjestö ILO:on (Boyer 1999, 264–72; Robertson 1991; Hagee 1996; Kah 1995; North 1996; LaHaye ja Jenkins 1999; LaHaye ja Noebel 2000).

Uutta tulkintaa levitti varsinkin vuonna 1989 perustetun *Christian Coalition* -painostusjärjestön pitkäaikainen johtaja ja varsin vaikutusvaltainen kristillisen media-alan vaikuttaja, Pat Robertson. Laajalti huomatuissa teoksissaan *The New Millennium* ja *The New World Order* Robertson väitti YK:n olevan peräisin ”pahuuden syvimmistä uumeista” ja olleen ”Luciferin hallinnassa” (Robertson 1990; Robertson 1991). Hän perusteli teesinsä ensimmäisen maailmansodan aikaisen englantilaiskirjailijan, Nesta Websterin, salaliittoteorialla, jossa dispensationalistisen kaavan mukainen Antikristus oli muutettu yhtä henkilöä laajemmaksi, maaillistuneiden juutalais-vapaamuurarien johtamaksi *Illuminati*-salaliitoksi. Webster oli myös kytkenyt maailmanjärjestöt, modernin finanssikapitalismin, kaikki kommunistiset ja sosialistiset liikkeet sekä koko joukon sekulaarisia liberaaleja kulttuurivaikuttajia kyseisen salaliiton välineiksi jatkuvassa, alati muotoaan muuttavassa yrityksessä kristinuskon tuhoamiseksi ja korvaamiseksi saatanallisella maailmanimperiumilla (Ruotsila 2004).

Yhä useammin YK:n ja väitetyn *Illuminati*-salaaliiton aatteelliseksi ytimeksi nimettiin nyt ”seku-laari humanismi”. Tämän käsitteen leviämistä päävastuussa oli kalifornialaispastori Tim LaHaye, joka kuului 1980-luvun kristillisen uusoikeiston kaikkein tärkeimpiin strategeihin. LaHaye tarkoitti sekulaarilla humanismilla sitä samaa Raamatun ilmoituksen sivuuttanutta, rationalistista, arvorelativistista ja ihmiskeskeistä maailmankatsomusta, joka hänen fundamentalististen edeltäjiensä mukaan oli ohjannut myös 1900-luvun alun päälinjan protestantteja. LaHayen mukaan YK:n instituutiot olivat tämän maailmankatsomuksen läpätunkemia, ja ne olivat sen pohjalta rakentamassa dispensationalistisen kaavan mukaista lopunaikain maailmanuskontoa (LaHaye 1980, 26–7; LaHaye ja Jenkins 1999, 176–7; LaHaye ja Noebel 2000, 70–88).

LaHayen kirjoittamissa, jo yli 70 miljoonaa kappaletta myyneissä *Left Behind* -kirjoissa uusi, ”sekulaaria humanismia” korostanut tulkinta kytkeytyi kylmän sodan antikommunistiseen kaavaan. LaHaye loi fiktiivis-kaunokirjallisen Antikristuksen, Nicolae Carpathian, joka oli YK:n pääsihteeriksi noussut entinen romanialainen kommunisti. Carpathia sai innoituksensa presidentti Bush vanhemmalta ja liberaaliprotestanttiselta *World Council of Churches* -järjestöltä, ja lisäksi häntä ohjailivat erinäiset kansainvälisten liikemiesten salaliitot. Vähitellen Carpathian onnistui keskittää kaikki poliittinen ja taloudellinen valta YK:hon, jolle hän antoi uuden nimen, *Global Community*. Uskonnollinen valta puolestaan keskittyi sille rinnakkaiseen maailmankirkkoon, *Enigma Babylonin*, joka teki ”sekulaarista humanismista” kaikille pakollisen palvonnan kohteen (LaHaye ja Jenkins 1995; LaHaye ja Jenkins 1996; LaHaye ja Jenkins 1997).

LaHaye ja muut kylmän sodan jälkeiset dispensationalistit liittivät väitetyksi syntymässä olleeseen maailmanuskontoon myös monet New Age -uususkonnot, islamin, wicca-noituuden ja suurten polyteististen maailmanuskontojen opit. Samaan joukkoon kuului luonnonsuojeluliike ja liberaalifeministinen teologia – jotka dispensationalistit rinnastivat panteistisen ”Äiti Maan” palvontaan – sekä katolilainen usko, jonka he väittivät pakanallisesti palvovan Neitsyt Mariaa. Usein näiden oletettua voittokulkua selitettiin paavi Johannes Paavali II:n vuonna 1986 aloittamalla Assisin ekuumeenisella ja uskontojenvälisellä aloitteella. Tulevan maailmanuskonnon tosiasiallisena hengellisenä johtajana nähtiin paavi, tai joidenkin mukaan

Dalai Lama. Toiset taas pitivät maailmanuskonnon keskeisinä hahmoina erinäisiä YK:n erillisjärjestöissä toimineita lesbo-, homoseksuaali- ja feministiaktivisteja (Hunt 1994, 416–32; Kah 1995, 53–63, 131–7, 161–4; Jones 1997, 53–6; Brubaker 1992, 47–69; Buss ja Herman 1999, 22, 60–4, 70–5; Schafly 1993, 26–7; Brown 2002, 104–7, 117–21, 167–74; Jones 1981, 8–9; Wharton 1986, 27). Mitkä tulkinnan yksityiskohdat sitten olivatkin, jokaisessa versiossa sekä sekulaariset maailmankatsomukset että pakanalliset uskontulkinnat selitettiin nimenomaan YK:n kautta leviäväksi epä- ja antikristillisiksi voimiksi, joita tuli pelätä ja vastustaa.

Monet otaksuivat mainittujen voimien alkaneen koota myös sitä lopunajan maailmanarmeijaa, jolla dispensationalismi kertoi Antikristuksen käyvän kristittyjen ja messiaanisten juutalaisten vainoihin. Varsinkin Persianlahden sotaa varten vuonna 1990 kootut monikansalliset YK-joukot tulkittiin alkusykäykseksi prosessille, joka kulminoituisi Harnageddonin taistelulentillä. Dispensationalistit korostivat, että koska ”vieraan ikeen kanto” oli sopimatonta, Yhdysvaltain olisi pitänyt toimia yksin tuossa sodassa, eikä se olisi saanut liittoutua pakanakansain kanssa, ottaa niiltä käskyjä tai alistua sellaisen maailmanjärjestön palvelijaksi, johon kuului myös pakanallisia kansoja. Sotaan Kuwaitin vapauttamiseksi lähtenyt presidentti Bush oli kuitenkin (ehkä tiedostamattaan) sekulaaristen humanistien käyri, ja hänen päätöksensä Yhdysvaltain asevoimien YK:lle alistamisesta oli määrä kertoa amerikkalaisille, että maailmanjärjestö oli heidän omaa maataan parempi rauhan tekijä ja takaaja. Kun tämä ajatus kunnolla iskostui amerikkalaiseen ajatteluun, YK:n oli helppo keskittää kaikki asevoima omiin instituutioihinsa ja, kun aika oli kypsä, suunnata ne kristittyjä ja juutalaisia vastaan (Hagee 1996b, 52–4; Hagee 1996a, 122–3; Robertson 1990, 13–14, 252–8; Robertson 1991, 265–94, 313–8; LaHaye ja Jenkins 1999, 167–77; Wheeler 1991). Uskomus perustui suoraan dispensationalistiseen lopunaikain tulkintakaavaan, ja se selitti 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun Yhdysvalloissa varsin laajalle levinnyttä YK:n rauhanturvamisoperaatioiden vastustusta (*Christian American* 1992, 24).

”Kipsin ja raudan” profetian symbolisoima lopunajan keskitetty vallankäyttö taasen löysi uuden ulkoasun diskurssista, jolla kristillinen oikeisto kävi vastustamaan kylmän sodan jälkeen

kehitettyä kansainvälisen lain korpusta. Tällä profetialla selitettiin ennen kaikkea Kioton ilmastopimusta, YK:n lasten oikeuksien sopimusta ja vuoden 1995 naisten oikeuksien julistusta sekä erinäisiä YK:n väestöpoliittisten konferenssien päätöslausemia. Näistä kutakin vastustettiin, koska niiden toimeenpano edellytti alati suuremman ja valtaoikeuksiltaan laajemman kansainvälisen byrokraatian rakentamista. Yhä useampi evankelikaali alkoi 1990-luvun lopulla kirjoittaa, kuinka tällaisen byrokraatian rahoitus amerikkalaisten verovarjoilla oli tulkittava yritykseksi romahduttaa Yhdysvaltain (eli maailman kristillisimmän valtion) talous, jotta vapaan kapitalistisen markkinatalouden tilalle voitisiin rakentaa YK:n kontrolloima lopunajan talousjärjestelmä (Hagee 1996b, 49–54, 62; Robertson 1991, 31–2, 54–8, 80, 131–43, 207–8; LaHaye & Jenkins 1999, 167–77, 195–205; LaHaye ja Noebel 2000, 287). Mainittuja YK:n sopimuksia vastustettiin myös, koska niiden katsottiin pyrkivän syntyvyyden säännöstelyyn, vanhempainoikeuksien rajaamisen ja seksuaalisen tasavertaisuuden edistämisen kautta tuhoamaan fundamentalistisesti kristilliset yhteisöt ja elämäntapa kaikkialta maailmassa (Buss ja Herman 1999, 22, 60–4, 70–5, 82).

Näidenkin argumenttien osalta yleinen amerikkalainen nationalismi nivoutui perusteiltaan teologisiin lähtökohtiin. Esimerkiksi feministi- ja lesboaktivistien YK-toimintaa yli kaiken pelkäävän *Eagle Forum* -järjestön perustaja, Phyllis Schafly, varoitti usein vaaroista, jotka kansainvälisen lain korpus muodosti Yhdysvaltain perustuslaille ja suvereniteetille (Schafly 1993a; Schafly 1993b; Schafly 1994; Schafly 1995; Schafly 2006; Brown 2002, 104–114, 117–21; Buss & Herman 2003, 60–64). Schafly huomautti, kuinka kansainvälistä lakia laativat ja ylläpitivät ”tuomareiksi tekeytyvät byrokraatit”, joita ei sitonut esimerkiksi anglo-amerikkalaisen *common law* -tradition kulmakivi, valamiehistö. Tässä oli suuri uhka vapauksille, joita amerikkalaiset olivat aina pitäneet ehdottomina. Vaikka YK:n byrokraatit ja heidän amerikkalaiset ihailijansa voivat siis väittää kansainvälisen lain pohjaavan ”arvoihin, jotka jaamme laajemman sivilisaation kanssa”, Schafly korosti, että näin ei tosiasiaassa ollut: ”itse asiassa useimmat muut maat eivät jaa amerikkalaisia arvoja, emmekä me tosiaankaan halua jakaa heidän arvojaan” (Schafly 2006, 53–63).

Samanlaista argumenttia on kehitelty myös Pat Robertsonin. Hän on varoittanut siitä, miten YK:n

instituutioissa säädetty kansainvälinen laki on jopa syrjäyttämässä Yhdysvaltain oman perustuslain, kun jälkimmäisen tulkinnasta ovat päättämässä sekulaarista humanismia tunnustavat Korkeimman oikeuden liberaalituomarit, joille ei-kristilliset maailmankatsomukset ja vieraiden maiden lainopilliset traditiot ovat yhtä arvokkaita kuin Yhdysvaltain oma perinne. (Robertson 2004, 219–220) Varsinkin Bill Clinton nimitti tätä mieltä olevia tuomareita Korkeimman oikeuden virkoihin, ja he todellakin ovat siellä edistäneet liberaalis-sekularistis-kansainvälistä agendaansa (Schafly 2006, 53–63; Robertson 2004, 219–220). Joka Robertsonin ja Schaflyn tapaan uskoo Yhdysvaltain järjestelmän ja kansallisen perinteen olevan nimenomaan evankelikaalisesti kristillinen, väistämättä tulkitsee kansainvälisen lain uhaksi paitsi maan suvereniteetille, myös kristilliselle uskolle.

Tradition sovellutus: evankelikaalinen globalisaatiokritiikki

Kylmän sodan aikana ja heti sen jälkeen uudelleen muokattu ja kontekstualisoitu evankelikaalinen maailmanjärjestökritiikki pyrkii edelleenkin samoihin päämääriin kuin sen ensimmäisen maailmansodan aikana luoneet fundamentalistit. Useimmat 2000-luvun alun kristillisen oikeiston järjestöistä vaativat yhä Yhdysvaltain YK:sta eroamista, YK:n päämajan häätämistä maasta ja YK:n Yhdysvalloilta saaman rahallisen tuen lopettamista. Useimmat näistä järjestöistä uskovat niin ikään edelleen, että YK:sta tulee kehittymään lopunajan Antikristuksen maailmanimperiumi, ja että Yhdysvaltain kaltaisen kristillisenemmistöisen maan ei tulisi antautua yhteistyöhön samanveroisena ei-kristillisten kansakuntien ja valtioiden kanssa (Buss ja Herman 1999, 33–5, 50–2; Kaplan 2005, 32–2). Uusimpien tutkimusten mukaan peräti 66 prosenttia kristillisen nykyoikeiston keskeisten järjestöjen aktivisteista vastustaa YK:ta tällä tavoin (Green, Conger & Guth 2006, 37).

Nämä uskomukset kuitenkin ilmaistaan yhä harvemmin 1990-luvun diskurssille tyypillisellä salaliittopohjaisella sanastolla. Sen tilalle on tullut tieteelliseen terminologiaan verhottu globalisaatiokritiikin evankelikaalinen versio. Tässä kritiikissä yhdistyvät Pat Robertsonin 1990-luvun huolenaiheet IMF:n, kansainvälisen finanssimaailman ja monikansallisten yritysten eskatologisesta roolista sekä sekulaarisen humanismin nimikkeeseen alle kät-

keytyvä oletus YK:n byrokratiassa piilevistä epä- ja antikristillisistä uskonnollisista suuntauksista. Taustalla on myös kaikkea evankelista YK-kritiikkiä edelleenkin ohjaava uskomus saatanallisen, globaalien valtakeskuksen vähittäisestä syntyemisestä ja uskonyhteisöille muodostamasta uhasta (Ruotsila 2008b, 232–7, 255–9). Toisin kuin muussa globalisaatiokritiikissä, kristillisen oikeiston päähuomio ei ole globalisaation taloudellisissa vaan hengellis-moraalisissa ulottuvuuksissa. Sekulaaristen globalisaatiokritiikkojen tapaan senkin edustajat kuitenkin käyttävät yhä enemmän hyväkseen uusia kylmän sodan jälkeisiä globaalien kansalaisyhteiskunnan painostusvälineitä (Wald & Calhoun-Brown 2007, 178–9; Butler 2006).

Toisin kuin kylmän sodan ja Kansainliitto-debattin aikaiset edeltäjänsä, 2000-luvun Yhdysvaltain kristillinen oikeisto ei enää tyydy arvostelemaan ja vastustamaan YK:n toimintaa ulkoa päin, vaan se on alkanut itse toimia maailmanjärjestön sisällä. Sekä YK:n yleiskokouksessa että erillisjärjestöissä sen edustajat (George W. Bushin nimittämät ja Yhdysvaltain delegaatioita hallitsevat viralliset delegaattit) pyrkivät nyt aktiivisesti minimoimaan sitä uhkaa, jonka YK sen mukaan edelleenkin muodostaa sen jäsenistön arvojärjestelmille, elämäntavalle ja yhteisöille. Heitä tukevat lukuisat evankelikaalien, konservatiivisten katolilaisten ja mormonien NGO-järjestöt (Buss & Herman 2003, 53, 83, 142–3; Butler 2006, 61–9, 106–111; Kaplan 2005, 32–33, 232–42).

Koska enemmistö sekä kristillisen oikeiston johdosta että jäsenistöstä on eskatologialtaan edelleenkin dispensationalistista, heidän YK:ssa toimivat edustajansa eivät toki voi tavoitella täysimittaista tai lopullista voittoa. Dispensationalistit ovat kuitenkin yhä enemmän alkaneet uskoa varsin mitavien ja pitkäaikaisten muutosten mahdollisuuteen. Dispensationalistisesti pessimistinen käsitys historian kulusta on toisin sanoen heidän *virallinen* oppinsa edelleenkin, mutta sillä nähdään olevan yhä vähemmän *käytännön* seuraamuksia (Lienesch 1993, 227–8; Buss & Herman 2003, 13–15; Weber 2004, 199–207). Yhä useammin dispensationalistit pyrkivät omalla toiminnallaan siirtämään lopunajan koettelemuksia niin kauas tulevaisuuteen kuin mahdollista. Oma poliittista aktivismiaan he ovat jo parinkymmenen vuoden ajan legitimoineet korostamalla, että vaikka varsinaisen lopunajan koettelemuksia ei millään inhimillisillä toimilla voi estää, niitä edeltävänä aikana ei ole olemassa mi-

tään teologis-eskatologista syytä sallia ”koettelemusten aikaa edeltäviä koettelemuksia” ja tappioita (LaHaye 1980, 217–8; Harding 2000, 240–45; Weber 2004, 199–200).

Yhtä ulottuvuutta uudessa evankelikaalisessa globalisaatiokritiikissä edustavat ne selvässä nousussa olevaa ns. progressiivista evankelikalismia⁴ edustavat järjestöt ja aktivistit, jotka ovat 2000-luvun alussa alkaneet ottaa osaa prostituution, aidsin, ihmiskaupan ja uskonnollisen syrjinnän vastaiseen kansalaistoimintaan, samoin kuin kampanjoihin kehittyvän maailman köyhyyden ja velkataakan lievittämiseksi. Nämä usein *National Association of Evangelicals* (NAE) -kattojärjestön kautta toimivat aktivistit ovat yhä useammin olleet valmiita sivuuttamaan jopa ”vieraan ikeen kannon” kiellon ja tekemään yhteistyötä myös ei-kristillisten ryhmien kanssa (Hertzke 2004; Abrams 2001; den Dulk 2007; Lindsay 2007, 43–52). Paljon uskollisemmin ovat vanhassa YK-tulkintatraditiossa pitäytyneet Phyllis Schafly *Eagle Forumin* ja Tim LaHayen puolison Beverly LaHayen *Concerned Women for America* (CWA) -järjestön aktivistit, jotka (lukuisten kaltaistensa tavoin) hankkivat järjestöilleen NGO-aseman jo 1990-luvulla. Varsinkin CWA on systemaattisesti kehitellyt ja levittänyt käsitettä ”elämää kunnioittavasta kehityksestä” (*life-honoring development*), jolla se yrittää yhdistää eri uskontokuntien konservatiivit haastamaan YK:ssa 2000-luvun alussa vallalla olevaa politiikkaa (Buss ja Herman 1999, 74–8).

Elämää kunnioittavan kehityksen käsitteen suojissa laaditut politiikkasuositukset tähtäävät niiden perinteisten, uskontopohjaisten arvotusten ja tehtävänasetteluiden vahvistamiseen, joihin ns. ”globaalien uskonnollisen etelän” enemmistö yhä uskoo. Käytännössä tämä tarkoittaa syntyvyyden säännöstelystä ja feminismin ja seksuaalisen tasa-vertaisuuden tukemisesta luopumista sekä keskittymistä sellaisiin kehittyvälle maailmalle tärkeisiin asioihin, kuten perusterveydenhuoltoon, puhtaan veden saannin takaamiseen, aidsin ja malarian vastustamiseen ja teknologisen kehityksen hyötyjen kaikille takaamiseen. Alusta alkaen ajatus elämää kunnioittavasta kehityksestä on liitetty länsimaiden sekulaaristen, ennen muuta feminististen, eliittien vastustamiseen. YK:n on sanottu muuttuneen feministisen liikkeen käsikassaraksi, joka syntyvyyttä säännöstelemällä ja äitiyttä feminismin ja seksuaalisen tasa-vertaisuuden kautta murentamalla yrittää tuhota kehittyvän maailman uskonnollisen enem-

miston, jonka materiaaliset tarpeet uhkaavat länsimaisten eliittien etuoikeutettua asemaa ja jonka usko haastaa käsityksiä sekularismin ylemmydestä ja välttämättömyydestä (Buss ja Herman 1999, 74–8; Butler 2006, 21–30, 42–4, 115–9, 126–31; Goldberg 2007, 208–210).

Tällainen uskontojenvälinen hanke tietenkin ottaa kristillisessä oikeistossa yhä vallalla olevaa vakaumusta vastaan, joka kieltää ”vieraan ikeen kannon” ei-kristillisten kansojen kanssa. Se olisi ollut täysin käsittämätön ja syntinen evankelikaalisen maailmanjärjestökritiikin luoneille 1900-luvun fundamentalisteille. Onkin huomattava, että suoranaissa, formaalisissa yhteistyössä ei-kristillisten järjestöjen ja ei-kristillisten maiden YK-edustajien kanssa toimivatkin vain sellaiset ei-dispensationalistiset, ei-fundamentalistiset NGO-järjestöt, kuten yleisprotestanttinen *Howard Center for the Family, Religion and Society*, katolilainen *Catholic Family Institute (C-FAM)* ja mormonien ylläpitämät *United Families International* ja *World Family Policy Center*. Varsinaisesta fundamentalistiliikkeestä kumpuavat järjestöt tekevät yhteistyötä vain toinen toistensa kanssa. Sanomaansa ne kuitenkin levittävät myös piirinsä ulkopuolelle, ja piirinsä ulkopuolelta esitettäviä YK-kritiikkejä ne ovat nyt täysin valmiita tukemaan (Butler 2006, 88–9, 92–6, 100–6, 131).

Kristillisen oikeiston aktivistit ovat jossain määrin ryhtyneet yhteistyöhön myös sekulaarisen neokonservatiiviliikkeen kanssa. Yhdessä ne ovat luo- neet yhteisiä järjestöjä (mm. *Foundation for the Defence of Democracy* ja *Project for the New American Century*), joiden painostustyöstä osa pyrkii vaikuttamaan Yhdysvaltain YK-politiikkaan (Halper & Clarke 2004, 197–200; Butler 2006, 137–41). Neokonservatiivit eivät jaa kristillisen oikeiston YK-vastaisuudelle tyypillisiä eskatologisa- lialiihtoteoreettisia yllykkeitä ja selityskaavoja, eikä heitä juurikaan kiinnosta se kansainvälinen moraalilainsäädäntö, joka on kristillisen oikeiston uuden YK-aktivismin ytimessä. Päinvastoin, heidän YK-linjaansa määrittävät ennen muuta voima- poliittiset ja sekulaarisesti ideologiset näkökohdat, ja he pyrkivät näiden, ei uskonnollisen maailman- kuvan, mukaisiin tuloksiin. Yhteistyö näiden kahden ryhmän välillä on kuitenkin ollut mahdollista, koska niillä on sama vihollinen (Halper & Clarke 2004, 58–60, 86–91; Dorrien 2004, 118–31; Ehrman 1995, 80–94).

Uusi metodologia on myös tuottanut konkreet-

tista tulosta. Presidentti Bushin kaudella Yhdysval- tain delegaatiot useissa YK-konferensseissa ovat liittoutuneet asialistansa edistämiseksi Vatikaanin, erinäisten latinalaisen Amerikan valtioiden ja jopa islamilaisien maiden neuvoston jäsenvaltioiden kanssa. Muun muassa vuoden 2001 lastenoikeuk- sien erityisistunnossa ja Pekingin naistenasian konferenssin seurantaistunnoissa nämä ryhmittymät ovat tehneet tiivistä yhteistyötä muun muassa lisääntymiserveytyen, perinteiseen perhemalliin ja vanhempain oikeuksiin liittyvissä kiistakysymyk- sissä. Ne ovat myös saaneet huomattavaa sivusta- tukea sekä Yhdysvaltain että ”globaalien etelän” evankelikaalisten, konservatiivisten katolilaisten ja mormonien kansalaisjärjestöiltä. Vuonna 2004 an- nettu, YK:n yleiskokouksen tukema mutta EU:n tuomitsema ns. Dohan julistus on tämän syntymäs- sä olevan, Yhdysvaltain kristillisen oikeiston osak- si inspiroiman (ja rahoittaman) uskontojenvälisen koalition toistaiseksi kattavin ohjelmallinen kan- nanotto. YK:n yleiskokouksen maaliskuussa 2005 antama julistus ihmiskloonausta vastaan puoles- taan on sen suurin yksittäinen saavutus (Butler 2006, 59–69, 70–7, 122–5).

Kotimaisen asialistansa osalta Yhdysvaltain kristillinen oikeisto on George W. Bushin toisella presidenttikaudella pettynyt valtaan nostamaansa presidenttiin yhä enemmän (Wells & Cohen 2007, 129–54; Rozell 2007, 11–28; Wilcox & Robinson 2007, 215–38; Wald & Calhoun-Brown 2007, 232–4), sillä luvattuja moraalilainsäädännöllisiä muutoksia ei juurikaan ole seurannut. YK-politiik- kan osalta tilanne on jotakuinkin päinvastainen. Bush on nimittänyt evankelikaalisia konservatiiv- jeja maansa YK-edustajiksi enemmän kuin yksi- kään presidentti koskaan aiemmin, ja hänen hallin- tonsa on huomattavasti lisännyt heidän valtaansa muokata maan YK-politiikkaa (sekä ministeriöta- salla että YK-delegaatioissa) lähes kaikissa kristil- listä oikeistoa kiinnostavissa asioissa. Millään po- litiikan osa-alueella ei ole kristillinen oikeisto saa- vuttanut Bushin kaudella yhtä paljon kuin moraalii- kysymyksiin liittyvässä YK-politiikassa (Ruotsila 2008b, 232–7, 259).

Toisin kuin koskaan aiemmin yli satavuotisen historiansa aikana, Yhdysvaltain kristillinen oikeis- to on 2000-luvun alussa siis käyttämässä omaa ja kansainvälisten liittolaistensa joukkovoimaa YK:n muuttamiseksi sisältä käsin. Tämä näennäisen pe- rustava muutos ei kuitenkaan sodi heidän enem- mistölleen edelleenkin normatiivista dispensatio-

nalistista tulkintakaavaa vastaan, vaan on sen looginen jatke. Evankelikaalit näet uskovat, että mitä lähemmäs maailma kulkee Harmageddonin kentillä koittavaa maailmanloppua, sitä enenevässä määrin tulee Antikristus liittolaisineen, apureineen ja esiasteineen heitä vainoamaan, ja sitä aktiivisemmin tulee heidän itsensä myös toimia oman yhteisönsä suojelemiseksi (ks. Ruotsila 2008a, 42, 51).

Kylmän sodan jälkeinen maailmanjärjestelmän muutos on tarjonnut näin uskovalle uusia globaalien kansalaisyhteiskunnan keinoja jatkaa vanhaa todis-

tustaan, mutta todistuksen sisältö, yllykkeet ja päämäärät eivät ole muuttuneet. Yhdysvaltain kristillisen oikeiston enemmistö uskoo edelleenkin, että YK on rakentamassa uutta poliittista ideologiaa, väärää uskontoa, ja keskittämässä omiin instituutioihinsa kaikkea vallankäyttöä. Lopputulos on kaikille dispensationalistisesti uskovalle selviö ja vääjäämättömyys, mutta aikana ennen eskatologian täyttymystä he ovat silti pyrkimässä uskontopohjaisen vastarinnan keinoin ainakin minimoi-
maan YK:ssa havaitsemiaan vaaroja.

VIITTEET

¹ Evankelikalismilla (*evangelicalism*) tarkoitetaan englanninkielisen kulttuuripiirin herätyskristillisiä, jotka korostavat kunkin henkilökohtaista uskonratkaisua ja sitä seuraavaa hengellistä elämää, käännytystyötä sekä Raamatun erehtymättömyyttä ja kirjaimellista tulkintaa (Ks. Marsden 1991, 1–6; Pokki 2003, 137–46; Pokki 2005, 9–12). Termi on otettu käyttöön suomalaisessa teologisessa tutkimuksessa erotukseksi evankelinen-sanan perinteisestä suomalaisesta merkityksestä, jolla on viitattu vain luterilaiseen uskoon, ei Yhdysvaltain herätyskristillisten enemmistön edustamaan kalvinistisesti reformoituun uskoon (Pokki 2005, 9–10). Termiä on myös kritisoitu sekä kielellisesti että teologisesti. Ks. Ruotsila 2008b, 11–12.

² Yhdysvaltalaisen protestantismien päälinjalla (*Mainline Protestantism*) tarkoitetaan kirkkokuntia, jotka joko juontuvat suoraan uskonpuhdistuksesta tai ovat muuten olleet olemassa huomattavan kauan, ainakin satoja vuosia. Näistä kirkkoista on ajan saatossa eronnut suuri joukko evankelikaalisia ja muita ryhmiä, ja nykyisin myös päälinjan jäsenistä 63 prosenttia ilmoittautuu poliittisesti konservatiivisiksi. Näiden kirkkojen johto ja viralliset kannat ovat edelleen sosiaalisen evankeliumin ja liberaalisen teologian linjoilla. Päälinjaan kuuluu nykyisin noin 21 miljoonaa jäsentä, jotka edustavat noin 22 prosenttia Yhdysvaltain väestöstä. Ks. Olson & Warber 2007, 72; Wald & Calhoun-Brown 2007, 32–7; Utter 2007, 196–7.

³ Fundamentalismilla viitataan tässä artikkelissa Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulta aina 1940-luvulle toimineeseen, teologisesti ja yhteiskunnallisesti konservatiivisten protestanttien liikkeeseen, joka erosi protestantismien päälinjasta sen teologisen liberalismiin ja sosiaalisen evankeliumin takia. (Uus)evankelikaalisuudella (*New Evangelicalism*) viitataan fundamentalisteista 1940-luvun alussa irrottautuneisiin, ennen muuta *Christianity Today*-lehden ympärille kerääntyneisiin protestantteihin, jotka ovat hyväksyneet yhteistyön myös päälinjan ei-konservatiivisten kristittyjen ja joidenkin ei-kristillisten ryhmien kanssa. Separatistisella fundamentalismilla (*separatist fundamentalism*) tarkoitetaan niitä alkuperäisen fundamentalistiliikkeen kannattajia myöhempiä aikakausina, jotka ovat tällaisesta yhteistyöstä kieltäytyneet. Evankelikalismi on näitä kolmea ryhmää yhtäläisesti kuvaava yleinen teologinen määre. Ks. Carpenter 1997; Marsden 1991; Beale 1986.

⁴ Progressiivisella evankelikalismilla (*progressive evangelicalism*) tarkoitetaan USA:n evankelikaalisen liikkeen teologisesti konservatiivista mutta yhteiskunnallis-poliittisilta kannoiltaan ja politiikkasuosituksiltaan keskusta-vasemmistolaisista alaryhmää, joka erosi evankelikaalisen liikkeen valtavirrasta 1960-luvulla. Ryhmää katsotaan kannattavan mahdollisesti jopa 40 miljoonaa protestanttia, joista noin 10 prosenttia on arvioitu poliittisesti vasemmistolaisiksi, 40 prosenttia keskustalaisiksi. Ks. Sullivan 2008, ix, 182–93; Tseng & Furness 2001, 114–25.

LÄHTEET

Abrams, Elliot (toim.). 2001. *The Influence of Faith: Religious Groups and U.S. Foreign Policy*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Beale, David O. 1986. *In Pursuit of Purity: Fundamentalism Since 1850*. Greenville, SC: Unusual Publications.

Boyer, Paul. 1999. *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*. Cambridge, MA: The Belknap Press.

Brown, Ruth Murray. 2002. *For a "Christian America": A*

History of the Religious Right. Amherst, NY: Prometheus Books.

Brubaker, Ray. 1992. *The Unmistakable Evidence Mounts: Christ's Return Is Imminent! Teoksessa Marris, Texe et al (toim.), Storming Towards Armageddon: Essays in Apocalypse*. Green Forest, AZ: New Leaf Press, 47–69.

Buss, Doris ja Herman, Didi. 2003. *Globalizing Family Values: The Christian Right in International Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Butler, Jennifer. 2006. *Born Again: The Christian Right Globalized*. Lontoo: Pluto.
- Carpenter, Joel A. 1997. *Revive Us Again: The Remaking of American Fundamentalism*. New York: Oxford University Press.
- Christian American*. 1992. Survey Confirms Traditional Values. 3:2, 24.
- Christianity Today*. 1957a. Human Rights in an Age of Tyranny. 4. 2., 22.
- Christianity Today*. 1957b. Spiritual-Moral Unity Wanes in United Nations. 4. 3., 21–22.
- Christianity Today*. 1957c. UN: Town Meeting? Or Tragedy?. 1. 4., 22.
- Clouse, Robert G. (toim.). 1977. *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downer's Grove, IL: InterVarsity Press.
- den Dulk, Kevin R. 2007. Evangelical "Internationalists" and U.S. Foreign Policy During the Bush Administration. Teoksessa Rozell, Mark J. ja Gleaves Whitney (toim.), *Religion and the Bush Presidency*. New York: Palgrave Macmillan, 213–34.
- Dorrien, Gary. 2004. *Imperial Designs: Neoconservatism and the New Pax Americana*. New York: Routledge.
- Dorrien, Gary. 1998. *The Remaking of Evangelical Theology*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press.
- Ehrman, John. 1995. *The Rise of Neoconservatism: Intellectuals and Foreign Affairs, 1945–1994*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Evans, Christopher H. (toim.). 2001. *The Social Gospel Today*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press.
- Falk, Richard. 1995. *On Human Governance: Toward a New Global Politics*. Cambridge: Polity.
- Florini, Ann (toim.). 2000. *The Third Force: The Rise of Transnational Civil Society*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Frykholm, Amy Johnson. 2004. *Rapture Culture: Left Behind in Evangelical America*. New York: Oxford University Press.
- Gaebelein, Arno C. 1936. *The Conflict of the Ages: The Mystery of Lawlessness – Its Origin, Historic Development, and Coming Defeat*. New York: Publication Office Our Hope.
- Gaebelein, Arno C. 1919. *The League of Nations in the Light of the Bible*. New York: Publication Office Our Hope.
- Gamble, Richard M. 2003. *The War for Righteousness: Progressive Christianity, the Great War and the Messianic Nation*. Wilmington, DE: ISI Books.
- Glendon, Mary Ann. 2001. *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*. New York: Random House.
- Goldberg, Michelle. 2007. *Kingdom Coming: The Rise of Christian Nationalism*. New York: W.W. Norton & Company.
- Gray, John M. 1920. The League of Nations and the Danger of Federation. *Moody Bible Institute Monthly* 21:1, 7–8.
- Green, John C., Kimberley C. Conger & James L. Guth. 2006. Agents of Value: Christian Right Activists in 2004. Teoksessa John C. Green, Mark J. Rozell & Clyde Wilcox (toim.), *The Values Campaign? The Christian Right in the 2004 Elections*. Washington, DC: Georgetown University Press, 22–55.
- Hagee, John. 1996a. *Beginning of the End: The Assassination of Yitzhak Rabin and the Coming Antichrist*. Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers.
- Hagee, John. 1996b. *Day of Deception: Separating Truth from Falsehood in These Last Days*. Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers.
- Halper, Stefan & Jonathan Clarke. 2004. *America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harding, Susan Friend. 2000. *The Book of Jerry Falwell: Fundamentalist Language and Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hart, D. G. 2002. *That Old Time Religion in Modern America: Evangelical Protestantism in the Twentieth Century*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Herron, George D. 1917. *Woodrow Wilson and the World's Peace*. Lontoo: Mitchell Kennerly.
- Hertzke, Allen D. 2004. *Freeing God's Children: The Unlikely Alliance for Global Human Rights*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Hunt, Dave. 1994. *A Woman Rides the Beast: The Roman Catholic Church and the Last Days*. Eugene, OR: Harvest House Publishers.
- Jenkins, Philip. 2002. *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*. New York: Oxford University Press.
- Jones, Bob. 1974. Fundamentalism Faces the Future. *Faith for the Family*. 2:3, 8–10.
- Jones, Bob. 1975. Who Is the Peacemaker? *Faith for the Family* 3:1, 7, 19–20.
- Jones, Bob. 1981. Romanism and the Charismatic Movement. *Faith for the Family*. 9:6, 8–9.
- Jones, Bob. 1982. Fundamentalism Faces the Future. *Faith for the Family* 10:9, 12.
- Jones, Peter. 1997. *Spirit Wars: Pagan Revival in Christian America*. Mukilteo, WA: WinePress Publishing.
- Jorstad, Erling. 1970. *The Politics of Doomsday: Fundamentalists of the Far Right*. Nashville, TN: Abingdon Press.
- Kah, Gary. 1995. *The Demonic Roots of Globalism*. Lafayette, LA: Huntington House Publishers.
- Kaplan, Esther. 2005. *With God on Their Side: George W. Bush and the Christian Right*. New York: The New Press.
- LaHaye, Tim. 1980. *The Battle for the Mind*. Old Tappan, NJ: Fleming H. Revell.
- LaHaye, Tim, ja Jenkins, Jerry B. 1995. *Left Behind: A Novel of Earth's Last Days*. Wheaton, IL: Tyndale House Publishers.
- LaHaye, Tim, ja Jenkins, Jerry B. 1996. *Tribulation Force: The Continuing Drama of Those Left Behind*. Wheaton, IL: Tyndale House Publishers.
- LaHaye, Tim, ja Jenkins, Jerry B. 1997. *Nicolae: The Rise of Antichrist*. Wheaton, IL: Tyndale House Publishers.
- LaHaye, Tim ja Jenkins, Jerry B. 1999. *Are We Living in the End Times?* Wheaton, IL: Tyndale House.
- LaHaye, Tim ja Noebel, David. 2000. *Mind Siege: The Battle for the Truth in the New Millennium*. Nashville, TN: Word Publishing.
- Lancaster, James L. 1967–8. The Protestant Churches and the Fight for the Ratification of the Versailles Treaty. *Public Opinion Quarterly* 31, 597–619.

- Lienesch, Michael. 1993. *Redeeming America: Piety and Politics in the New Christian Right*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Lindsay, D. Michael. 2007. *Faith in the Halls of Power: How Evangelicals Joined the American Elite*. New York: Oxford University Press.
- Lippincott, H. H. 1958. World Government and Christianity. *Christianity Today*, 3, 2., 5.
- Marsden, George M. 1980. *Fundamentalism and American Culture: The Shaping of Twentieth-Century Fundamentalism, 1870–1925*. New York: Oxford University Press.
- Marsden, George M. 1991. *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans.
- Massee, J.C. 1919. *The Second Coming of Christ*. Philadelphia: Philadelphia School of the Bible.
- McIntire, Carl. 1960. The Authority of the Bible and the One-World Church. *Christian Beacon*, 22, 12., 8.
- McIntire, Carl. 1949. *Modern Tower of Babel*. Collingswood, NJ: Christian Beacon.
- McIntire, Carl. 1961. Mr. K and His Shoe. *Christian Beacon*, 21, 9., 8.
- McIntire, Carl. 1955. *Servants of Apostasy*. Collingswood, NJ: Christian Beacon.
- McIntire, Carl. 1962. The Universal Declaration of Socialist Rights. *Christian Beacon*, 20, 12., 5.
- Norris, Pippa ja Inglehart, Ronald. 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- North, Gary. 1996. *Conspiracy: A Biblical View*. Tyler, TX: Dominion Press.
- Nurser, John S. 2005. *For All Peoples and All Nations: The Ecumenical Church and Human Rights*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Olson, Laura L. & Adam L. Warber. 2007. The Mainline Protestant Vote. Teoksessa Mark J. Rozell & Gleaves Whitney (toim.), *Religion and the Bush Presidency*. New York: Palgrave Macmillan, 69–93.
- Pokki, Timo. 2003. Mitä on evankelikalismi? *Teologinen aikakauskirja*. 108:2, 137–146.
- Pokki, Timo. 2005. *Uskon empirismi: Evankelikaalisen soteriologian teologianhistoriallinen tausta ja muotoutuminen*. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Riley, William B. [1943]. *Righting a Wrecked World*. Minneapolis: np.
- Riley, William B. 1946. The Church and World Redemption. *King's Business*. 37:1, 4–5.
- Riley, William B. 1945. *The Only Solution for Sordid World Problems!* Minneapolis.
- Robertson, Pat. 2004. *Courting Disaster: How the Supreme Court is Usurping the Power of Congress and the People*. Nashville, TN: Integrity Publishing.
- Robertson, Pat. 1991. *The New World Order*. Dallas, TX: Word Publishing.
- Rozell, Mark J. 2007. Bush and the Christian Right: The Triumph of Pragmatism. Teoksessa Mark J. Rozell & Gleaves Whitney (toim.), *Religion and the Bush Presidency*. New York: Palgrave Macmillan, 11–28.
- Ruotsila, Markku. 2003. Conservative American Protestantism in the League of Nations Controversy', *Church History* 72:3, 593–616.
- Ruotsila, Markku. 2004. Mrs. Webster's Religion: Conspiracist Extremism on the Christian Far Right. *Patterns of Prejudice* 38, 109–126.
- Ruotsila, Markku. 2008a. *The Origins of Christian Anti-Internationalism: Conservative Evangelicals and the League of Nations*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Ruotsila, Markku. 2008b. *Yhdysvaltain kristillinen oikeisto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rushdoony, Rousas John. 1978. *The Nature of the American System*. Fairfax, VA: Thoburn Press.
- Schafly, Phyllis. 1993a. Child Rights Treaty: International Bureaucrats Will Trample Individual Rights. *Christian American* 4:2, 26–7.
- Schafly, Phyllis. 1993b. Say No To UN Children's Treaty. *Christian American* 4:5, 25.
- Schafly, Phyllis. 1994. Clinton: The Pro-Abortion President. *Christian American* 5:4, 25.
- Schafly, Phyllis. 1995. Hazards Lurk in Children's Treaty. *Christian American* 6:4, 29.
- Schafly, Phyllis. 2006. *The Supremacists: The Tyranny of Judges and How to Stop It*. Dallas, TX: Spence Publishing.
- Sizer, Stephen. 2004. *Christian Zionism: Road-Map to Armageddon?* Leicester: InterVarsity Press.
- Smidt, Corwin, John C. Green, Lyman Kellstedt & James Guth. 2007. "What Does the Lord Require?": Evangelicals and the 2004 Presidential Vote. Teoksessa Mark J. Rozell & Gleaves Whitney (toim.), *Religion and the Bush Presidency*. New York: Palgrave Macmillan, 31–49.
- Smith, Wilbur M. 1947. *The Increasing Peril of Permitting the Dissemination of Atheistic Doctrines on the Part of Some Agencies of the United States Government*. Chicago: Van Kampen Press.
- Standaert, Michael. 2006. *Skipping Towards Armageddon: The Politics and Propaganda of the Left Behind Novels and the LaHaye Empire*. New York: Soft Skull Press.
- Sullivan, Amy. 2008. *The Party Faithful: How and Why the Democrats Are Closing the God Gap*. New York: Scribner.
- Thuesen, Peter J. 2002. The Logic of Mainline Churchliness. Teoksessa Wuthnow, Robert, ja Evans, John H. (toim.), *The Quiet Hand of God: Faith-Based Activism and the Public Role of Mainline Protestantism*. Berkeley: University of California Press, 27–53.
- Tseng, Timothy & Janet Furness. 2001. The Reawakening of the Evangelical Social Consciousness. Teoksessa Christopher H. Evans (toim.), *The Social Gospel Today*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 114–125.
- Utter, Glenn H. 2007. *Mainline Christians and U.S. Public Policy: A Reference Handbook*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Wald, Kenneth D. & Allison Calhoun-Brown. 2007. *Religion and Politics in the United States*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Waterman, Peter. 2000. Social Movements, Local Places, and Globalized Spaces: Implications for "Globalization from Below". Teoksessa Gills, B.K. (toim.), *Globalization and the Politics of Resistance*. Basingstoke: Macmillan.
- Weber, Timothy P. 2004. *On the Road to Armageddon: How Evangelicals Became Israel's Best Friend*. Grand Rapids, MI: Baker Academic.

- Wells, John W. & David B. Cohen. 2007. Keeping the Charge: George W. Bush, the Christian Right, and the New Vital Center in American Politics. Teoksessa Mark J. Rozell & Gleaves Whitney (toim.), *Religion and the Bush Presidency*. New York: Palgrave Macmillan, 129–54.
- Wharton, Ann. 1986. New Age Religion Links Man to Nature and God. *Liberty Report* (elokuu 1986), 27.
- Wheeler, John Jr. 1991. New World Order: Back to Babel. *Christian American* 2(3), 1, 4.
- White, Ronald C., ja Hopkins, C. Howard. 1976. *The Social Gospel: Religion and Reform in Changing America*. Philadelphia: Temple University Press.
- Wilcox, Clyde & Larson, Carin. 2006. *Onward Christian Soldiers? The Religious Right and American Politics*. Boulder, CO: Westview Press.
- Wilcox, Clyde & Robinson, Carin. 2007. The Faith of George W. Bush: The Personal, Practical and Political. Teoksessa Mark J. Rozell & Gleaves Whitney (toim.), *Religion and the American Presidency*. New York: Palgrave Macmillan, 215–38.
- Wuthnow, Robert & John H. Evans (toim.). 2001. *The Quiet Hand of God: Faith-Based Activism and the Public Role of Mainline Protestantism*. Berkeley: University of California Press.